

Nr 204.

Av herr **Lindhagen**, i anledning av *Kungl. Maj:ts proposition angående statens verksamhet för egnahemsbildning.*

Uti propositionen nr 144 angående statens verksamhet för egnahemsbildning har framlagts ett förslag till förbättring och utvidgning av berörda verksamhet. Det beklagas därvid, att det visat sig omöjligt att få spørgsmålet utrett i hela sin vidd till denna riksdag och att således bland annat jordkommissionens betänkande om bildande av nya jordbruk icke kunnat samtidigt tagas under öfvervägande.

Detta hindrar naturligtvis icke att den redan pågående egnahemsbildningen med statens understöd fortfarande pågår samt i någon mån vidgas genom ökade anslag och förbättras genom förändring i bestämmelserna. I sistnämnda avseende är framför allt att märka, att förslaget i fråga om egnahemsbildning för jordbruk lagt huvudvikten på nybildning av jordbruk, som skall här erhålla företrädesrätt till lånemedel, samt att dessa jordbruk omsider skola göras bärkraftiga. Den grundläggande bestämmelsen om företrädesrätt för nybildning av jordbruk har fått sitt uttryck i ett tillägg till 5 § av riksdagens år 1919 antagna allmänna villkor, vilket tillägg är av följande lydelse:

»Låneförmedlare åligger att vid fördelning av egnahemslån för jordbrukslägenheter söka främja nybildning av jordbruk. Dylikt lån bör sålunda i regel icke beviljas i andra fall, än där sökanden åsyftar

1) att genom nyodling och nybyggnad bilda ett helt och hållet nytt jordbruk eller

2) att genom mera väsentligt nyodlings-, byggnads- eller grundförbättringsarbete i avsevärd mån förbättra eller utvidga förut bestående jordbruk eller sådan del därav, som är avsedd att bilda en ny självständig lägenhet,

3) eller, ändock att mera väsentligt nyodlings-, byggnads- eller grundförbättringsarbete icke är avsett att komma till utförande,

a) att friköpa torp eller annan jordbrukslägenhet, som sökanden innehar under nyttjanderätt, eller

b) att förvärva bolagsfastighet eller annan fastighet som ej brukas eller bebos av ägaren själv.»

Någon som helst kontroll på, att de jordbruk, som således bildas, också bliva bärkraftiga lämnas emellertid icke uti de bestämmelser, som *Bihang till riksdagens protokoll 1923. 3 saml. 71 häft. (Nr 204—205.)* 1

nu föreslagits. Allt är överlämnat till odlarens, jordägarens och hushållningssällskapens egnahemsnämnders gottfinnande. Resultatet blir naturligtvis då, att så mycket mark i odlingsjord och husbehovsskogsområde tillägges, som nybyggaren önskar utan vidare tanke på framtiden eller den enskilde jordägaren, med vilken han träffar avtal, medgiver. Egnahemsnämnderna lära icke inblanda sig vidare i denna angelägenhet och någon makt därtill hava de heller icke, då någon expropriationslag icke står till buds såsom ett yttersta medel. Det enda maktmedlet, som återstår, är således att vägra låneunderstöd, om området ej är tillräckligt för att driva ett självständigt jordbruk. Detta bedömande åter blir då beroende på egnahemsnämndernas godtycke och man behöver som sagt icke hysa stora förhoppningar om, att de i brist på direktiv från statsmakten skola nedlägga någon synnerlig omtanke på denna sak, åtminstone icke i regel.

Då det nya jordbruket är avsett att tillkomma genom nyodling eller då det avses att genom nyodling utvidga ett jordbruk, som är för knappt tilltaget, kan det knappast ifrågasättas, att vägra anslag, därför att markens omfång och beskaffenhet icke fyller måttet. Det blir en kommande utförligare lagstiftning förbehållet att tillse, att nya jordbruk genom nyodling erhålla tillräcklig storlek eller att förbättra dem, som blivit otillräckliga i den mån ägaren önskar det.

Synnerligen betänklig är däremot den ovannämnda under 5 §, 3 mom. upptagna bestämmelsen. Där är det ju i själva verket icke fråga om nybildning av jordbruk utan om utbrytning av sådana, som redan finnas. Skillnaden mellan punkterna a) och b) under 3 mom. är något oklar, men punkten b) synes omfatta kameralt självständiga jordbruk, som tillförne tillhört bondeklassen och nu åter kunna ifrågakomma att återbördas till desamma. Norrlandskommittén och värmlandsundersökningen voro synnerligen angelägna att sådana jordbruk ej finge utbrytas utan kontroll och att de erhöilo tillräckligt med mark. Den gällande lagstiftningen för Norrland, Dalarna och Värmland har också sökt åtminstone i viss mån genomföra en sådan kontroll genom de norrlandska ägostycknings- och jordavsöndringsbestämmelserna.

Jordkommissionen har såväl i förslaget I i betänkandet om bildandet av nya jordbruk som i sitt nyligen avgivna förslag om avlösnings av arrendejordbruk, innefattande såväl kameralt självständiga arrendejordbruk som torp och andra kameralt osjälvständiga jordbruk förordat utbrytning av tillräcklig inägojord, odlingsmark, husbehovsskog, betesrätt och fiske och därom ifrågasatt utförliga bestämmelser. I avvaktan på dylika bestämmelsers definitiva antagande i den ena eller

den andra ordningen har kommissionen föreslagit en provisorisk utsträckning av de förenämnda norrländska ägostycknings- och jordavsondringsbestämmelserna även till södra och mellersta delarna av riket samt hemställt, att denna provisoriska lagstiftning måtte föreläggas redan 1923 års riksdag och fogas härvid detta kommissionens utlåtande såsom bilaga.

Emellertid lär på grund av lagrådets överansträngning och icke minst den mellankommande regeringskrisen knappast kunna förväntas något förslag i denna brådskande angelägenhet från regeringen till 1923 års riksdag. Det återstår således såsom enda utväg, att riksdagen själv tager hand om saken. Detta kan ske genom att riksdagen beslutar en provisorisk utsträckning av de norrländska lagarna på grund av den motion, som därom väckes samtidigt med denna framställning. För den händelse en sådan motion, ehuru sakligt befogad i högsta grad, dock av formella skäl ej anses kunna väckas i anledning av proposition nr 144, återstår ingen annan utväg än att riksdagen vid prövning av nämnda proposition tillika till ledning för egnahemsnämnderna föreskriver vissa villkor om tillräcklig marktilldelning, för att lån enligt 5 §, 3 mom. skall få utdelas. Även om förenämnda motion upptages och bifalles, synes dylika villkor för lånen i alla händelser vara välbetänkta.

Om icke ens detta sker löper den tillämnade jord- och skifteslagstiftningen, såvitt på södra och mellersta delarna av riket ankommer, den största fara att i mycket stor utsträckning bliva förekommen. Det måste nämligen ligga i bolags och större jordägares intresse att skynda sig att förekomma den tillämnade omtanken om bärkraftiga jordbruksupprättande genom att utbryta och försälja inägojordarna eller delar därav utan något tillbehör. Såsom jordkommissionen erinrat, har en sådan strävan redan under lång tid pågått. Den kan befaras skola ytterligare tilltaga under trycket av en rationell jordlagstiftnings snara ankomst. Staten stöder genom ifrågavarande proposition på ett förträffligt sätt en sådan strävan, genom att tillhandahålla mycket betydande belopp för att möjliggöra en sådan oriktig utbrytning. Man kan också motse, att hushållningssällskapens egnahemsnämnder, vilka liksom hushållningssällskapens övriga delegationer, företrädesvis bestå av målsmän för det stora jordbruket och industrien eller högre ämbetsmän, ej skola finna något oriktigt däri, att jordägarna på angivet sätt med stöd av statens lånemedel undandraga sina arrendejordbruk en väntad lagstiftning. (Se motion nr 162 inom första kammaren vid 1923 års riksdag samt bilagan till densamma).

Detta tillägg till de nu föreslagna villkoren kunna formuleras i anslutning till det utkast till motsvarande bestämmelser i det uti jordkommissionens betänkande, del IV om bildande av nya jordbruk framlagda lagförslag om statsåtgärder för bildande av nya jordbruk (5—8 §§ och 11 §) samt i ett med kommissionens nyligen avgivna betänkande, del VI, av undertecknad avgivet utkast till lag om avlösning av osjälvständiga jordbruk samt förbättring av ofullständiga jordbruk. Dessa bestämmelser, som nära överensstämmande, lyda i sistnämnda med den nu förevarande propositionens förslag om tillägg till 5 § punkt 3) mest överensstämmande utkast sålunda:

»6 §. Till jordbruk, som avlöses, skall läggas dess tomt med åbyggnader, dess odlade jord samt den ängs-, hag- och slogmark, som brukats till detsamma. Till äng räknas dock ej slåttermyr eller kärräng, som i anseende till läge eller beskaffenhet är av mindre värde.

Är förenämnda inägojord ej tillräcklig för att kunna huvudsakligen försörja en medelstor familj, beräknad till sex personer, skall ock i mån av behov till jordbruket läggas den för odling tjänliga mark, som lämpligen kan förenas med detsamma.

Även om behov som nu sagts ej föreligger, bör odlingsmark i största möjliga utsträckning tilläggas jordbruket för att möjliggöra en förbättrad ekonomi eller framtida klyvning av detsamma mellan arvingar, i den mån ej sådan odlingsmark anses lämpligen böra tagas i anspråk för att läggas till annat osjälvständigt jordbruk, som kan ifrågakomma till avlösning eller *för bildande av nytt jordbruk* eller för nödig förbättring av ett redan förefintligt självständigt jordbruk.

Befinnes förenämnda inägojord avsevärt överskrida behovet, må ock i angelägna fall överskottet eller någon del därav kunna tagas i anspråk för ändamål som ovan i tredje stycket sägs.

7 §. 1. Till jordbruket skall ock läggas skogsbördig mark för tillgodoseende av dess behov av bränsle samt virke till husbyggnader, reparationer, hässjor, stängsel, redskap och dylikt, därest detta enligt ortsförhållandena anses nödigt samt tillgång till sådan mark finnes å stamfastigheten utan åsidosättande av den senares virkesbehov för därå bibehållet jordbruk.

2. Är virkesförrådet å tilldelat skogsområde så anlitat, att ur skogen ej under närmaste tiden kan årligen uttagas ett virkesbelopp, motsvarande vad den skogsareal, som tilldelats såsom husbehovsskog, beräknas kunna under uthålligt bruk avkasta, skall jordbruket under alla förhållanden tilläggas rättighet att, under erforderlig tid fylla bristen efter utsyning å tjänlig plats å fastighetens övriga skog, i den mån densamma, med iakttagande av vad ovan stadgats, därtill lämnar tillgång.

3. Anses med hänsyn till ortsförhållandena, jordbrukets bärkraft eller huvudfastighetens intresse uppenbarligen lämpligare, att med det förenas rätt för all framtid att å tjänlig plats på huvudfastighetens behållna skogsmark helt eller delvis taga det erforderliga skogsfånget, må sådan rätt kunna i stället för marktilldelning tilläggas jordbruket.

4. Skogsfång, som i 2 och 3 mom, sägs, skall till omfånget noga bestämmas; och böra jämväl i övrigt föreskriftér meddelas, ägnade att förekomma tvist om skogsfångets uttagande.

5. Är fråga om avlösning av jordbruket å kameralt självständig fastighet, lydande under huvudgård, bör, såvitt lämpligen kan ske och arrendatorn önskar det, den underlydande fastighetens hela område tilläggas jordbruket, även om det därigenom erhåller skog utöver husbehovet. Därvid skall dock för sådant fall, som i 12 § sägs, tagas i överbäggande möjligheten och lämpligheten att för där angivet ändamål utbryta ett stödskogsområde.

8 §. Till jordbruket skall läggas bete för de kreatur, som kunna vinterfödas å detsamma, i den mån sådant bete på grund av ortens förhållanden anses vara omistligt.

Finnes ej tillräckligt sådant bete å den inägojord i ängs-, hag- eller slogmark eller å den skogsbördiga mark, som tilläggas jordbruket, bör detta erhålla felande bete genom ytterligare marktilldelning från huvudfastigheten eller betesrätt å dennas behållna skogsmark. I valet mellan marköverlåtelse eller betesrätt å huvudfastighetens mark skiljs efter omständigheterna med hänsyn till ortens sed, huvudfastighetens intresse och vad som är gagneligt och överkomligt för jordbruket.

9 §. Till jordbruket skall höra laga rätt till vattnet invid strand, som tilldelas jordbruket.

Finnes å huvudfastigheten avsevärt vatten, skall jordbrukaren berättigas att där till husbehov idka fiske, därest detta utan olägenhet kan ske samt jordbruket ej genom tilldelad strandrätt tillgodosetts i berörda avseende. Jordbrukets innehavare tillförsäkras lämpligt tillträde till strand för berörda rätts utövande. Ej må husbehovsfiske utövas till skada för åtgärder, som av ägaren till huvudfastigheten vidtagits till fiskets förbättrande.

11 §. Ifrågakommer utbrytning av flera närliggande jordbruk, kan den till husbehovsskog avsedda marken eller väsentlig del därav avsättas till en för jordbruken gemensam skogsallmänning, där så lämpligen kan ske. Sådan allmänning förvaltas i den ordning, som varder särskilt stadgad.»

Ett annat sätt att uttrycka bestämmelserna innefattas i följande av jordkommissionen i sitt betänkande om avlösning av arrendejordbruk m. m. gjorda uttalande:

»att till jordbruket i huvudsak lägges den inägojord som brukas till detsamma jämte åbyggnader, dock att däri ej behöver eller bör ingå slåttermyr eller kärräng, som i anseende till läge eller beskaffenhet är av mindre värde;

att till jordbruket ock skall läggas den å huvudfastigheten befintliga odlingsmark, som lämpligen kan förenas med densamma och ej bättre behövs för annat jordbruk;

att så stort område skogsmark bör tilldelas, att det redan vid avlösningen vore tillräckligt för jordbrukets husbehovsvirke, dock med rätt för jordägaren att minska skogsarealen, därest han förklarar sig villig att tillhandahålla jordbruket tillräckligt med virke, intill dess det tilldelade skogsområdet kunde fylla det nödiga virkesbehovet;

att, därest med hänsyn till ortsförhållandena, jordbrukets bärkraft eller huvudfastighetens intresse uppenbarligen är lämpligare att med det förenas rätt för all framtid att å tjänlig plats å huvudfastighetens behållna skogsmark helt eller delvis taga det erforderliga skogsfånget, sådan rätt må kunna i stället för marktilldelning tilläggas jordbruket;

att skogsfång som ovan sägs skall till omfånget nog bestämmas och jämväl i övrigt föreskrifter meddelas, ägnade att förekomma tvist om skogsfångets uttagande;

att, såsom i finska lagen stadgas, jordägaren må kunna tillerkännas rätt att inom viss tid avverka grövre timmerträd;

att till jordbruket ock bör läggas bete för de kreatur, som kunna vinterfödas å detsamma, i den mån sådant bete på grund av ortens förhållanden anses vara omistligt; samt

att om ej tillräckligt sådant bete finnes å den till jordbruket lagda marken, bör detta erhålla felande bete genom ytterligare marktilldelning från huvudfastigheten eller betesrätt å dennas behållna skogsmark efter omständigheterna med hänsyn till ortens sed, huvudfastighetens intresse och vad som synes gagneligt och överkomligt för jordbruket;

att därest jordbruket avskiljes genom hemmansklyvning, bör till detsamma läggas den fiskerätt, som enligt lag bör tillkomma den utstyckade fastigheten samt att, därest det avlösta jordbruket före avlösningen ägt tillgång till fiske inom huvudfastighetens gränser liggande vatten, dylik förman skall tillerkännas jämväl det avlösta jordbruket;

att, såsom ägt rum i Alträskis statskolonat samt förordats av kronolägenhetskommissionen (sid. 179) och kolonisationskommittén (sid. 167), den till husbehovsskog avsedda marken eller väsentlig del därav bör avsättas till en för flera jordbruk gemensam skogsallmänning, där så lämpligen kan ske.»

En tredje utväg är att använda de ordalag, som återfinnas i norrländska ägostyckningslagen, på sätt bilagan till denna motion utvisar.

Dessa villkor böra sättas såsom ett önskemål för beviljande av lån till nybildning av jordbruk enligt alla punkterna 1), 2) och 3) men bör i fråga om punkten 3) göras till ovillkorligt villkor för beviljande av lån därest ej för något visst fall alldeles särskilda omständigheter, som ej äro av tillfällig art, anses påkalla ett undantag. Det är givet att i de sistnämnda händelserna skall därigenom utbrytning av torp, bolagsarrendegård eller annan dylik jordbrukslägenhet ofta icke kunna ske, därför att jordägaren vägrar sin medverkan samt någon expropriationslag icke står till buds. I sådant fall bör det dock som sagt i regel anses bättre, att frågan om jordbrukets utbrytning får anstå till dess möjligheter vunnits för det allmänna att på platsen bilda ett självständigt jordbruk, som kan försörja en familj.

Uti en expropriationslag måste också inrymmas undantagsbestämmelser från föreskrifterna med hänsyn till huvudfastighetens intresse. Då här är fråga endast om frivilliga uppgörelser, behöver detta ej ske, då givetvis jordägaren i händelse han anser sitt intresse därutav skadas vägrar medverka till en tillräcklig utbrytning från fastigheten.

På grund av vad sålunda anförts hemställes,

att riksdagen vid behandling av proposition nr 144 angående statens verksamhet för egnahemsbildning måtte såsom villkor för egnahemslån till jordbrukslägenheter för främjande av nybildning av jordbruk ytterligare föreskriva:

att i de under 5 § 1) och 2) angivna fallen bör tillrådas, att till jordbruket lägges tillräcklig med odlingsmark samt erforderlig skog, bete och fiske till husbehov för att kunna huvudsakligen försörja en medelstor familj

samt att i de under 5 § 3) angivna fallen bör såsom villkor för låns beviljande tillses, att med det nya jordbruket följer odlad jord och odlingsmark samt skog, bete och fiske till husbehov i erforderlig utsträckning för att kunna huvudsakligen försörja en medelstor familj.

Stockholm den 10 april 1923.

Carl Lindhagen.

Bilaga.

Jordkommissionens framställning om de norrländska ägostycknings- och jordavsöndringsbestämmelsernas utsträckning till hela riket m. m.

Såsom i det föregående mångenstädes framhållits är jordens yppersta uppgift att tjäna jordbruket, där förutsättningar för detsamma någorlunda äro för handen. Det är nu denna näring, som hotas av hänsynslösheten i tidens ekonomiska utveckling. Genom en förbudslag kan sättas något skyddsvärn för tillfallet emot de svåraste påkänningarna. En annan uppgift är självfallet att söka återställa till jordbruket och den jordbrukande befolkningen vad som under inflytande av dessa tidsströmningar redan råkat i främmande besittning.

Historik.

Den senare uppgiften är, såsom allt återställande av något förlorat, förenat med stora vanskligheter och man får nöja sig vanligen till en början med någonting mindre. Med andra ord de större hemmansbruket med hela sitt ägoinnehav i inrösningsjord och skog, som ofta voro ett mäktigt stöd för jordbruket och lämnade utrymme för hemmansklyvning, kunna svårligen under nuvarande förhållanden helt återvinnas. Statsmakten får nöja sig med att söka återbörda till den jordbrukande befolkningen hemmanens åkerbruk med nödigt tillbehör och i lyckligaste fall dessutom den odlingsbara icke odlade jorden.

Detta är samma problem, som framställde sig under behandlingen av *norrlandsfrågan*. I början trodde många, att lösningen av denna fråga var särdeles enkel. I den mån klagomålen över bolagens jordförvärv växte, började man famla efter botemedel. Från sågverksindustriens håll särskilt framkastades då förslaget att skilja i rättsligt hänseende själva jordbruket från skogsområdet. Denna anvisade utväg grepo också myndigheterna efter med begärlighet.

Tanken utfördes sedan av den så kallade *jordbrukslägenhetskommittén*, som tillsattes år 1891 för att utreda, huru tillfälle kunde beredas obemedlade och mindre bemedlade att på lämpliga villkor bilda egna jordbruk, huvudsakligen å de stora odlingsbara utmarkerna. Detta uppdrag föranledde nämligen kommittén att föreslå ett nytt jordindelningssätt. Hemmansklyvningen, som var den ordinarie metoden för uppdelning av jord på landet, var en jordstyckning mellan kvotdelar, av vilka varje måste tilldelas andel i alla slag av ägor. Medelst jordavsöndring kunde vidare vid försäljning avyttras vissa ägor men endast till högst en bestämd del av fastigheten och under bibehållande av ett visst subordinationsförhållande till huvudgården. Kommittén föreslog därtill införandet av ett nytt institut kallat ägostyckning, genom vilken ett hemman skulle få styckas i två eller flera delar med på förhand bestämda områden och dessa äsättas vederbörliga andelar av hemmanets skattetal. På detta sätt, menade man, borde ouppodlade områden kunna i och för odling lättare och billigare utbrytas.

Enligt kommitténs betänkande skulle ägostyckningen emellertid fylla även en annan uppgift. »En särskild betydelse torde», säger kommittén, »ägostyckningen därjämte kunna erhålla för de norrländska skogsbygderna genom det tillfälle, som densamma erbjuder, att kunna dela skatten å ett hemman mellan den för jordbruk lämpliga arealen jämte ett mindre skogsområde å ena sidan och den huvudsakliga skogsmarken å den andra. Härigenom skulle hemmansägaren efter skogens försäljning kunna kvarsitta med äganderätt å gården, medan han däremot nu alltför ofta förvandlas till arrendator eller torpare under skogsägaren, och den självägande jordbrukade befolkningen i många skogssocknar sålunda allt mer och mer förminskas».

Detta förslag ledde till utfärdandet av 1896 års ägostyckningsbestämmelser. Denna lagstiftning har sedan länt till åtskilligt gagn i sin allmänna syftning, ehuru även därutinnan vissa farhågor börjat göra sig gällande. Men däremot blev den redan från början en missräkning i fråga om sitt speciella ändamål. För det första underlätto bolagen själva i stor utsträckning att trots förespeglingar begagna sig av den nya möjligheten. Där åter lagen kom i tillämpning, såsom mångenstädes skedde i stor utsträckning, uppenbarades snart den stora bristen i den princip, som lagts till grund för densamma. Det är att märka att kommittén själv talat om utbrytning av den för jordbruk lämpliga arealen »jämte ett mindre skogsområde». Detta löfte om någon skogstilldelning glömdes snart bort under ärendets behandling. Till en början talades blott om »nödig husbehovsskog», och när slutligen själva lagen kom, så innehöll den icke ens detta.

Följden blev naturligtvis, att de ägostyckningar, som kommo till stånd, till större delen omfattade endast inägojorden och understundom ett mycket otillräckligt skogsområde. Man förstod nu snart och erfarenheterna visade det tidigt, att på detta sätt jordbruket helt enkelt blivit förrätt åt skogsbruksintresset. Dessa små jordlappar kunde icke bilda grundvalen för något utvecklingskraftigt jord-

bruk, några nyodlingar kunde ej äga rum, det oombärliga stödet av skogen saknades och hemmansklyvningar kunde icke vidare komma på tal. En ofri torpare med dystra framtidsutsikter var resultatet även av den nya lagstiftningen.

I och med denna erfarenhet väcktes åter till liv ett annat ständigt bekymmer i den svenska jorddelningens historia. Under forna tider hade man ibland sökt ett medel till landets uppodling och bebyggande uti en fullständig frigivning av jorddelningen. Understundom åter hade erfarenheten framtvingit en omtanke om att ett jordbruk fick behålla så stor ägolott, att innehavaren därav kunde vara »besuten». Detta krav hade senast fastslagits år 1827 för att sedan år 1881 ånyo helt och hållet övergivas. Rönen av den nya ägostyckningslagen, som var en konsekvens av denna omkastning i grundsatser, gävo snart ånyo vid handen, att ingen frihet kan bestå utan att lämna rum samtidigt för någon omtanke och självöverninnelse.

Det var av dessa anledningar, som *under norrlandsfrågans behandling* med växande styrka framkommo krav, att ifrågavarande utsöndringar från bolags och skogsspekulanter förvärvade hemman icke måtte tillåtas med mindre nödig husbehovsskog, oundgängligt bete och helst även odlingsmark lades till gårdens odlade jord vid dess utbrytning.

Härom yttrade *norrlandskommittén* under kapitlet »Förbättrade grunder för ägostyckning» bland annat följande:

Det följer nu i ordningen att tillse, huruledes den jordbruksjord, som under trävaruhanteringen utvecklats kommit att frångå nämnda folkklass, skall kunna till densamma återbördas.

Såsom nämnts, trodde man någon tid, att detta skulle ske av sig självt, allenast man genom ägostyckningsinstitutet möjliggjorde att på ett bekvämt sätt från skogshemman avskilja jordbruksjorden, vilken förmenades för trävaruindustrien snarare vore en börda än en nyttig besittning. Erfarenheten har visat, att på detta sätt nog en del jord återgått till bondeståndet, men också att därav skett föga gagn på grund av det från jordbrukets synpunkt mindre tillfredsställande sätt, varpå dessa ägostyckningar ägt rum.

För den jordbrukande befolkningens framtid är det tydligen en angelägenhet av största vikt, att de särskilda besittningarna och brukningsdelarna äro så sammansatta, att ett framgångsrikt jordbruk därå verkligen kan drivas, samt att sålunda varje brukare har tillgång till alla de slag och den myckenhet av ägor, vilka erfordras för en ordnad lantushållning. Det är i detta avseende, som man trots sig finna, att ägostyckningsinstitutet verkat i hög grad skadligt.

Sedan det ägostyckning enligt 1896 års lag införts i vårt rättssystem, är det alltså möjligt att, med endast några av allmänt intresse förestavade, knappt nämnvärda inskränkningar, fritt uppdelat ett hemman i flera lotter alldeles oberoende av ägornas naturbeskaffenhet och de särskilda lotternas framtida användbarhet i produktionens tjänst. Att denna nya grundsats mött så jämförelsevis litet motstånd, torde till stor del bero därpå, att man i de förut gällande inskränkningarna på jordstyckningsrättens område endast sett yttringar av en statsfinansiell omsorg om fastighetens bibehållande vid oförminskad skatteförmåga, en omsorg, som man ansåge tämligen onödig, sedan de flesta

Bihang till riksdagens protokoll 1923. 3 saml. 71 häft. (Nr 204—205.) 2

jorden åvilande skatter och besvär upphört att utgå, och dessutom i hög grad illusorisk, sedan man tillåtit hemmansklyvning till huru små mantal som helst. Härvid fäste man emellertid icke nog uppmärksamhet vid, att de statsfinansiella försiktighetsmåttén, även i deras småningom reducerade omfattning, också medelbart haft stor betydelse ifråga om bibehållandet åt det stora flertalet av landets jordbruksfastigheter av en från jordbrukssynpunkt lämplig sammansättning.

Hädanefter måste man alltså räkna med möjligheten av att även i större omfattning de av ålder befintliga hemmanen kunna komma att uppdelas i mindre lotter, som icke kunna utgöra lämpliga besittningar för ett jordbrukande bondestånd. Emellertid kan det vid första betraktandet förefalla, som om faran i detta avseende icke vore synnerligen stor. För att en faktisk delning av ett hemman genom ägostyckning skall komma till stånd, är det nämligen nödigt, icke blott att en ägostyckningsförrättning äger rum, utan även att de genom ägostyckningen bildade särskilda hemmansdelarna komma i olika ägares händer. Detta skulle man åter vilja förmena i allmänhet icke kunna inträffa, därest hemmansdelarna bildats utan hänsyn till deras framtida duglighet såsom självständiga jordbruk och icke heller eljest motsvara något verkligt förefintligt behov. Men i detta fall har såsom på så månet annat rättsområde visat sig, att avtalsfriheten i de fall, där avtalet äger rum mellan parter av väsentligen olika affärsskicklighet och ekonomisk situation, icke utgör garanti för att förhållandena skola utveckla sig i den för det allmänna mest önskvärda riktning. Att så är förhållandet med avseende på tillämpningen av ägostyckningsförfarandet, särskilt i vissa delar av Norrland, torde redan nu ligga i öppen dag.

För att erhålla kännedom om de erfarenheter, man i Norrland hittills vunnit rörande ägostyckningsinstitutets verkningar, har kommittén bland annat, dels gjort detta ämne till föremål för en av de förut omförmälda, till besvarande utställda frågorna, dels från vederbörande förste lantmätare infordrat åtskilliga statistiska uppgifter rörande hittills verkställda ägostyckningar.

Av det material för frågans bedömande, som kommittén sålunda erhållit, framgår i huvudsak följande.

Med tämligen stor enhällighet synes man till en början anse, att ägostyckning nog skulle vara till nytta, därest densamma utfördes å de stora trävarubolagens och övriga sågverksägares talrika hemman samt därvid tillgingo så, att ägarna från den egentliga skogsmarken avstyckade och till enskilda jordbrukare försälde hemmanens inägor med tillräckligt utrymme i skogs- och utmark, så att jordbrukslotten erhöle tillgång ej mindre till nödiga skogsprodukter än även till erforderligt bete och lämpliga odlingslägenheter. Man anser, att den klass av jordbrukare, som därigenom skulle bildas, komme att erhålla mycket större självständighet och utgöra ett betydligt värderikare socialt element än den nuvarande i hög grad beroende arrendatorsklassen. Emellertid är man nästan lika allmänt ense om, att en omfattande ägostyckning efter dylika grundsatser näppeligen är att förvänta. Visserligen synas trävarubolagen på många platser vara villiga att genom ägostyckning avhända sig den för bolagen ofta mera besvärliga än inkomstbringande inägojorden, men däremot framträder hos dem en avgjord och lätt förklarlig obenägenhet mot att låta ens för husbehovet erforderlig skogsmark medfölja. Att emellertid ett jordbruk utan husbehovsskog på de flesta orter inom Norrland knappast kan annat än i särskilt gynnsamma undantagsfall upprätthållas, därom finnes snart sagt icke mer än en mening. De menliga följder, som i detta avseende kunna väntas av ägostyckningsförfarandet, erkännas mer eller mindre direkt i

ett stort antal av de yttranden, som från trävarubolag och enskilda sågverksägare blivit kommittén tillsända.

Då omöjligheten av jordbruk utan husbehovsskog är så allmänt insedd i Norrland, kunde man tycka, att befolkningens insikt härom skulle vara nog för att förhindra att skoglösa hemmansdelar i någon större omfattning skulle kunna utkomma i den allmänna rörelsen. Där ägostyckningar ske på de hemman bolagen redan äga, och huvudsakligen endast inägojord lägges på den lott, som är avsedd att utsläppas i marknaden, förekommer visserligen, enligt vad från många håll uppgives, att bolagen av ovannämnda anledning hava svårt att finna köpare till den avstyckade inägolotten. Men om ett bolag, såsom på vissa håll inträffat, ställer sina arrendatorer i valet mellan att antingen köpa den avstyckade jorden jämte byggnaderna på de hemman de bruka eller också avflytta och sålunda se sig berövade den jord, som för många av dem förefaller såsom den enda existensutvägen, skall det säkerligen i de flesta fall lyckas att förmå arrendatorerna att välja det förra alternativet. Det händer naturligtvis också att arbetare, som vilja skaffa sig egna hem, när intet bättre står till buds, uppträda som spekulanter även på skoglösa inägolotter.

Men ägostyckningar ske också i sammanhang med själva hemmansförsäljningarna. I alla de fall, då bonden därvid avyttrar sin jord, därför att han är därtill tvingad av skulder och dålig ekonomi — och detta är förhållandet i ett stort antal fall — är det i allmänhet en lätt sak för köparen att ordna villkoren för ägostyckningen efter sin egen önskan, d. v. s. låta bonden behålla inägojorden utan eller med så obetydlig skogstillgång som möjligt.

På grund av denna motivering framlade kommittén ett förslag till lag innefattande vissa bestämmelser om ägostyckning inom Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län. Detta förslag innehöll åtskilliga delvis detaljerade bestämmelser i syfte att upprätthålla jordbruket och tillse, att till detsamma följde tillräckligt med husbehovsskog, odlingsmark och mulbete. För att förekomma, att icke avsikten med lagen kringgicks i åtskilliga fall genom jordavsöndring, föreslogs också vissa tillägg till gällande bestämmelser om jordavsöndring. Slutligen ifrågasattes att till förekommande av ägostyckningar enligt den gamla lagen under väntan på den nys tillkomst en särskild lag skulle utfärdas om provisorisk inskränkning i vissa fall av rätten att verkställa ägostyckning.

I anledning av dessa förslag utfärdades år 1905 en *provisorisk ägostyckningslag för de norrländska länen* och 1909 en *definitiv lagstiftning*. Denna lagstiftning liksom det föregående provisoriet innehöll icke sådana detaljerade föreskrifter, som norrlandskommittén ifrågasatt, utan överlämnade åt länsstyrelserna att efter eget omdöme för varje fall tillse, att jordbruket fick tillräckligt enligt följande direktiv i huvudfrågan: »Hemmanslott, som vid ägostyckning erhåller inägojord, skall med hänsyn till såväl denna jords omfattning som ock till den myckenhet husbehovsskog, odlings- och mulbetesmark, som tilldelas lotten, vara tjänlig för odling.»

Norrlandskommitténs förslag om ägostyckning och den slutliga lagstiftningen gick vidare än de övriga norrlandslagarna. Under det att förbudslagen riktar sig endast mot bolag och ekonomiska föreningar samt arrende- och vanhävdslagarna dessutom mot enskilda spekulanter, gäller däremot den norrländska ägostycknings-

lagen all jord. Detta berodde därpå, att det var angeläget att vinna en tillämpning även på de fall, då hemmansägare sålde sin jord till personer, som voro fritagna från förbudslagen. Man ville uppmuntra de gamla ägarna att bibehålla åtminstone en minimal jordbruksegendom.

Med anledning om förslaget att till förekommande av kringgaende även av bestämmelserna om jordavsöndring borde kompletteras, utfärdades år 1907 en lag, innefattande ett tillägg till jordavsöndringsförfarandet i sådant syfte.

År 1917 blev den norrländska ägostyckningslagen utsträckt att gälla även Värmlands län.

Uti *jordstyckningskommissionens* för närvarande på utredning ställda förslag till lag om delning av jord å landet innehåller under II avdelningen om avstyckning uti 3 § följande bestämmelser.

»Ägovidd, som avstyckas, skall till omfång och belägenhet vara så beskaffad, att den lämpligen kan antingen för sig utgöra sådan fastighet, som med avstyckningen avses att bilda, eller ock, där den är avsedd att sammanläggas med annan fastighet, bilda en fastighet gemensamt med denna.

Avstyckning må ej ske sålunda, att stamfastigheten ej lämpligen kan bestå såsom särskild fastighet. Från jordbruksfastighet må ej ske avstyckning på sådant sätt, att fastighetens jordbruk därigenom märkligen försvagas eller, där den är försedd med tillräckliga åbyggnader för jordbrukets behov, att uppenbart missförhållande kommer att äga rum mellan samma åbyggnader samt ägovidden i åker och äng eller därtill odlingsbar mark å den fastighet, de enligt planen för styckningen skola tillhöra.

Hör till fastighet, varifrån avstyckning skall ske, skogsmark, som på grund av sin belägenhet och med hänsyn till förhållandena i övrigt i orten lämpligen kan nyttjas för husbehovsändamål, må avstyckningen ej ske på sådant sätt, att icke i mån av tillgång såväl stamfastigheten som avstyckad del, envar, så framt däri ingå åker och äng eller därtill odlingsbar mark, av den omfattning, att fastigheten varder tjänlig till jordbruk; skoland, då fråga är om avstyckning av mark för sammanläggning med annan fastighet, vid beräkningen av behovet av skog tagas hänsyn även till skogstillgången å den fastighet, varmed den avstyckade delen är avsedd att sammanläggas. I ort med ringa skogstillgång må dock, där det för skogens bestånd prövas angeläget eller eljest synnerliga skäl därtill äro, avstyckning så verkställas, att skogsmarken i sin helhet tillfaller jordbruksfastighet, som beröres av förrättningen.

Vad i andra stycket sista punkten och i tredje stycket stadgas skall ej utgöra hinder för avstyckning av mark för tillgodoseende av behov av mindre lägenheter å ort med sammanträngd befolkning eller för beredande av plats för industriell anläggning eller därmed jämförligt ändamål.

*Jordkommissionens
yttrande.*

Det framgår av det sagda, att *uppfattningarna för närvarande* äro tämligen eniga därom, att 1896 års ägostyckningsbestämmelser äro i hög grad missriktade och behöva undergå en förändring för hela riket i syfte att tillse bland annat, att jordbruket behörigen upprätthålles.

Emellertid kan i detta avseende uppställas vissa skillnader. När det gäller att skapa nya jordbruk eller att utbyta färdiga jordbruk i socialt syfte, har lagstiftningen särskild anledning tillse, att dessa jordbruk bliva fullständiga inom överkomliga mått och gränser. Jordkommissionens betänkande om bildande av nya jordbruk (del IV) samt de i förevarande betänkande uppställda kraven på, vad

ett avlöst arrendejordbruk bör innehålla, rör sig därför med mera detaljerade föreskrifter. Den norrländska ägostyckningslagen är ej lika fullt betryggande och ej heller jordstyckningskommissionens ovannämnda förslag om avstyckning, vilket närmar sig norrlandslagen. Jordkommissionen vill därför framhålla att, såsom redan erinrats, i blivande nybyggeslag och lag om avlösning av arrendejordbruk eller ock i särskild lagstiftning införas betryggande bestämmelser att icke de enligt berörda lagar igångsatta nybildningarna av jordbruk kringgås genom enskilda avtal, som tillägga jordbruken otillräckliga ägor.

Under avvaktan på dylik lagsiftning liksom ock över huvud taget på den ifrågasatta lagen om delning av jord å landet är det enligt kommissionens uppfattning synnerligen angeläget, att åtminstone norrländska ägostyckningslagen och dess komplement i jordavsöndringsföreskrifterna utan dröjsmål utsträckas att gälla provisoriskt för hela riket. Behovet av en mera omtänksam jordstyckningslagstiftning är nu för södra och mellersta delarna av riket uppenbart enahanda, som det varit för Norrland. Uti kommissionens år 1923 till regeringen avlämnade förslag om tvångsförlängning av vissa arrenden har denna angelägenhet även närmare belysts.

Jordkommissionen hemställer således:

1) att lagen den 25 juni 1909 om inskränkning i rätten att erhålla ägostyckning utsträckes att provisoriskt gälla för hela riket och att för ändamålet i lagens första paragraf hänvisningen till vissa län utgår;

2) att vad i 20 § 1 mom. och 22 § i 1896 års lagstiftning om bland annat jordavsöndring enligt dessa lagrums lydelse genom lagen den 31 augusti 1909 stadgas, måtte i enahanda ordning såsom ovan sägs vinna tillämpning för hela riket;

3) att förslag i nämnda avseenden föreläggas 1923 års riksdag.
